ir kaulinio kotelio dalis. Šie I tūkst. dirbiniai patvirtina, jog jų radimo vieta yra Kerelių piliakalnio aplinka, greičiausiai papėdės gyvenvietė.

2001 m. žvalgant piliakalnį beveik pačiame žemės paviršiuje (10 cm gylyje) rastos 2 viena su kita sukabintos žalvarinės apyrankės. Jos identiškos (viena kiek deformuota), išgaubtos, į galus kiek platėjančiais lankeliais, puoštais tinklelio ornamentu. Vienintelė šio tipo dirbinių radimvietės analogija yra Latvijoje, Asotės piliakalnyje, X a. datuojamame lobyje. Pagrindinis skirtumas tas, kad Asotės apyrankės buvo sujungtos žalvariniu įvijiniu žiedeliu.

Kerelių papėdės gyvenvietėje rastas lobis kartu su VDKM saugoma radinių kolekcija praplėtė archeologinio komplekso (piliakalnis ir gyvenvietė) ribas iki pat II tūkst. pradžios.

Nemažą susidomėjimą kėlė ir nenustatytos chronologijos **Stasiūnų** piliakalnio papėdės gyvenvietė. PR papėdės gyvenvietėje iškasti 3 bandomieji šurfai, iš viso 6 m^2. Dviejuose iš jų nieko nerasta. Trečiame šurfe rastas neintensyvus, pilkšvas, 18–30 cm storio kultūrinis sluoksnis su smulkiais degėsiukais, perdegusiais akmenukais ir labai prastai išlikusiomis negausiomis keramikos šukėmis. Iš viso rasta 16 lipdytų šukių: 7 lygiu paviršiumi, 1 gnaibytu (?) paviršiumi ir 8 labai smulkūs nenusakomi fragmentai. Šie duomenys leidžia gyvenvietę datuoti I tūkst. antrąja puse. Kultūrinis sluoksnis išlikęs PR gyvenvietės dalyje, žemiausioje tereno, kylančio nuo piliakalnio į PR, vietoje. Praeityje gyvenvietė buvo didesnė, tačiau dabar ji nuarta. Šurfo vietoje kultūrinis sluoksnis buvo užartas 20–30 cm storio armeniu, kurio dėka jis ir išliko.

Papilių (Rokiškio ir Kupiškio r.) piliakalniuose ir jų papėdėse surinkta medžiaga turimų duomenų nekoregavo.

EXPLORATION OF ENVIRONMENT OF HILL-FORTS IN THE KUPIŠKIS AND ROKIŠKIS DISTRICTS

In 2001 the environment of 6 hill-forts was investigated in the districts of Kupiškis and Rokiškis. In the settlement at the foot of the Kereliai hill-fort (Kupiškis district) 2 brass bracelets of the 10th century were found. At the settlement located at the foot of the Stasiūnai hill-fort (Rokiškis district) a cultural layer up to 30 cm thick was fixed. It contained plastic pottery with smooth surface and nipped pottery dated to the 2nd half of the 1st millennium.

SALDUVĖS PILIAKALNIS IR PAPĖDĖS GYVENVIETĖ

Audronė ŠAPAITĖ

2001 m. birželio 25 – liepos 5 dienomis buvo atlikti archeologiniai tyrinėjimai Salduvės piliakalnio ir papėdės gyvenvietės (Šiaulių r.) archeologijos paminklo (A 656 KP) teritorijoje.

Salduvės piliakalnis yra Šiaulių miesto R pakraštyje, nelabai toli nuo Talšos ežero, buvusiuose Žuvininkų kaimo laukuose. Salduvė archeologinėje literatūroje daug kur vadinama Šiaulių, kartais Žuvininkų piliakalniu.

Piliakalnis yra aukštumoje, kurios Š ir R papėdėje plyti Švedės upelės pelkėta pakrantė, o toliau jo – tvenkinys. Pagal išorinius požymius piliakalnis datuotinas XI–XIV a.

ŠAM Archeologijos skyriuje saugomi keli radiniai, kurių metrikose pažymėta, kad jie yra iš Salduvės piliakalnio. Tai 1963 m. į muziejų patekęs geležinis ietigalis lauro lapo formos plunksna (ŠAM, I–A 93:4), geležinis žąslų laužtukas (ŠAM, I–A 93:3), žalvarinė įvijėlė iš trikampio skerspjūvio vielos (be Nr.). Remiantis šiais radiniais koreguoti piliakalnio datavimo negalima, nes jie labiau būdingi kapinynų medžiagai ir galėjo būti rasti toliau nuo paties piliakalnio.

Piliakalnio viršuje esantys pylimai ir aikštelė buvo apardyti lobių ieškotojų bei 1915 ir 1941 m. iškastų apkasų, taip pat 1930–1931 m. statant geodezinius ženklus.

1977 m. statant paminklą Raudonajai armijai prie Salduvės piliakalnio, plote, esančiame į V nuo piliakalnio, buvo pakeistas reljefas – vienur nukastas žemės sluoksnis, kitur supiltos dvi 3,05 m ir 5,65 m aukščio kalvelės. 1993 m. paminklas demontuotas, tačiau jo betoninis pagrindas ir dirbtinės kalvos paliktos. Kasant pamatų duobę paminklui prie pat ŠV piliakalnio šlaito buvo rasta akmenų su pragręžtomis skylėmis ir degėsių. Radiniai buvo sumesti atgal į duobę ir užkasti (papasakojo tuometinis Šiaulių miesto tarybos Komunalinio ūkio skyriaus vedėjas P. Uleckas). Klausimas apie archeologinių tyrimų būtinumą prieš statant paminklą buvo keliamas, bet jokių konkrečių žinių, kad jie buvo vykdomi, neaptikta (ieškota LII ir KPC archyvuose, klausinėta su paminklosauga ir paminklo statyba susijusių asmenų).

Išsamių archeologinių Salduvės piliakalnio ir jo aplinkos tyrinėjimų nėra atlikta, vykdyti tik žvalgomieji tyrinėjimai.

1957 m. ŠAM archeologas J. Naudužas apžiūrėjo kalną ir apkasuose esančias laisvas žemes. Rado tik kelias vėlyvojo molinio puodo šukeles piliakalnio papėdėje (žr. *Iš lietuvių kultūros istorijos,* V., 1959, t. 2, p. 177–178).

1991 m. KPC žvalgė Šiaulių miesto ir rajono archeologijos paminklus, tarp jų ir Salduvės piliakalnį. B. Dakanis rašo: „Aptikta Šiaulių (Žuvininkų) piliakalnio, vadinamo Salduvės kalnu, senovės gyvenvietė. Ji buvo į pietryčius nuo piliakalnio, ties vandenvietės tvora, jos kultūrinis sluoksnis storesnis kaip 1 m." (žr. *ATL 1990 ir 1991 metais*, V., 1992, t. 2, p. 100). Ataskaita su tikslesniu kasinėjimo vietos nurodymu nebuvo parašyta. B. Dakanis 2001 m. vasarą, kasinėjimų metu atvažiavęs į Šiaulius, mano paprašytas, apytiksliai parodė vietą, kur jis buvo aptikęs kultūrinį sluoksnį.

1999 m. lyginant iškasinėtą aikštelę, rasta apdegusių akmenų, nuo aikštelės nubyrėjusio kultūrinio sluoksnio liekanų (žr. *ATL 1998 ir 1999 metais*, V., 2000, p. 630).

Dabar Salduvės piliakalnis ir jo aplinka tvarkomi. 2001 m. vasarą užlygintos prie piliakalnio šlaito pagrindo esančios duobės. Pagal projektą ateityje numatytas ir buvusio monumento Raudonajai armijai betoninio pagrindo išmontavimas, dirbtinių kalvelių pažeminimas.

Archeologinių tyrinėjimų 2001 m. tikslas buvo nustatyti papėdės gyvenvietės chronologiją ir išsiaiškinti, ar plotuose už buvusio monumento, į V nuo jo, yra išlikęs kultūrinis sluoksnis.

2001 m. atliktų archeologinių tyrinėjimų metu Salduvės piliakalnio ir papėdės gyvenvietės teritorijoje buvo iškasta dešimt 1–4 m^2 dydžio šurfų dviejuose plotuose (į P–PR ir į V nuo piliakalnio), viena 25 m^2 dydžio perkasa. Bendras ištirtas plotas – 57 m^2.

Pirmajame šurfuotame plote į P–PR nuo piliakalnio buvo iškasti šurfai 1, 2, 3, 4, 8. Čia buvo tikėtasi rasti gyvenvietę. Tačiau ten, kur pagal 1991 m. žvalgomuosius archeologijos tyrimus turėjo būti kultūrinis sluoksnis, gyvenvietės neaptikta. Tarp piliakalnio ir vandenvietės tvoros 80–120° kryptimi nuo Salduvės piliakalnio, 65–100 m atstumu papėdės gyvenvietės nėra.

Antrajame plote, į V nuo piliakalnio (į ŠV ir į PV nuo paminklo betoninio pagrindo) iškasti šurfai 5, 6, 7, 8, 9, 10. Juose kultūrinio sluoksnio neaptikta, jei jis ir buvo, tai suardytas paminklo statybos laiku. Iškyšulyje už 90 m į ŠV nuo piliakalnio, vienuoliktame šurfe atkasus akmenų grindinį, jis išplėstas iki 25 m^2 dydžio perkasos 1. Čia užfiksuotas 2,4 m pločio ir 7 m ilgio (galai išėjo už perkasos ribų) akmenų grindinys, orientuotas PV–ŠR kryptimi ir kylantis aukštyn į PV ir į PR, sudėtas kalvelės ŠV šlaite. Tai leidžia kelti prielaidą, kad kalvelė yra pylimas, kurio šlaitas sutvirtintas akmenimis. Kad akmenų grindinys yra žmogaus rankų darbo,liudytų tai, kad akmenys išdėstyti tvarkingu ruožu kalvelės šlaito apačioje, grindinį nutraukia tik XX a. iškasta duobė. Jokių žmogaus veiklos pėdsakų – radinių, aiškaus supiltinio sluoksnio, stulpaviečių ar degėsių, tiesiogiai patvirtinančių šią prielaidą ir leidžiančių datuoti grindinį, nerasta. Todėl galimybė, kad akmenų ruožas yra natūralios kilmės, tikėtina beveik tiek pat, kaip ir prielaida apie pylimo grindinį.

Jei tai pylimas, jo reikšmę galima aiškinti dvejopai:

1. Pylimas buvo papilio – įtvirtintos piliakalnio papėdės gyvenvietės – gynybinis įrenginys. Panašiai pylimu sutvirtintas buvo Piliakalnių kaimo (Vilkaviškio r.) P. Kulikausko tyrinėtas piliakalnio papilys (Kulikauskas P. *Užnemunės piliakalniai,* V., 1982, p. 29). Jei ši prielaida teisinga, gyvenvietė turėjo būti į PV nuo Salduvės piliakalnio (turint omenyje, kad į PR pusę gyvenvietė neaptikta), kur ir buvo viskas perkasta paminklo Raudonajai armijai statymo metu. Belieka apgailestauti, kad žvalgomieji archeologijos tyrinėjimai nebuvo atlikti prieš paminklo statymą.

2. Pylimas yra priešpilio – gynybinių įrenginių, iškeltų už pilies ribų – dalis. Į ŠR nuo minėto iškyšulio yra dar dvi aukštumos. Kartu su iškyšuliu jos išsidėsčiusios vienoje eilėje, skiriančioje piliakalnį nuo lygumos. Galimas daiktas, kad aptiktas pylimas yra dalis gynybinės linijos, saugojusios Salduvės piliakalnį iš ŠV pusės, kur nebuvo natūralios kliūties – pelkės, supusios piliakalnį iš Š ir R.

Prielaidas apie akmenų grindinio kilmę ir paskirtį patvirtinti ar paneigti galėtų paties spėjamo pylimo ir gretimų aukštumų tyrinėjimai. Žinių apie jo priklausymą papiliui galbūt galėtų suteikti archeologiniai tyrimai paminklo vietoje. Jei bus nukasamos dirbtinės kalvos, yra tikimybė aptikti kultūrinio sluoksnio liekanų po jomis – buvusio Šiaulių miesto tarybos Komunalinio ūkio skyriaus vedėjo p. Ulecko teigimu, ten žemė buvo užstumdyta ant tikrojo žemės paviršiaus, jo nenukasant.

Tolesnių archeologijos tyrinėjimų metu reikėtų rasti piliakalnio gyvenvietę kitoje vietoje arba įrodyti, kad jos nėra ir išbraukti gyvenvietę iš paminklų sąrašo.

SALDUVĖ HILL-FORT AND FOOT SETTLEMENT

In 2001 the archaeological investigations were carried out in the territory of the archaeological monument (Šiauliai district) of the Salduvė hill-fort and foot settlement. Ten test pits and one trench were excavated, the total investigated area being 57 m^2. In the presupposed site, i.e. to southeast from the hill-fort, no settlement was found. In the cape located 90 m northwestwards from the hill-fort, a stone causeway 2.4 m wide was fixed on the northwestern slope of the hill. Presumedly, this hill might have been a rampart the slope of which was fortified by stones.

ŠEREITLAUKIO GYVENVIETĖ

Valdemaras ŠIMĖNAS

2001 m. VU pradėjo Šereitlaukio (Šilutės r., Vilkyškių sen.) gyvenvietės (A 511) archeologinius žvalgomuosius tyrimus. Dabar tai yra pasienis su Kaliningrado sritimi. Žvalgomieji tyrimai atlikti norint sužinoti kultūrinio sluoksnio išlikimo laipsnį ir gyvenvietės pobūdį. Be to, kariškiai aplinkui dairosi vietos apžvalgos bokšto statybai. Nesulaukus KVAD paramos, tyrinėjimus finansavo VU.

Šereitlaukio gyvenvietė yra 0,35 km į ŠV nuo Jūros ir Nemuno santakos, 0,3 km į ŠR nuo Vilkyškių–Bitėnų kelio ir 0,1 km į V nuo Jūros deš. kranto. Ji užima 10,6 ha plotą. Kalva, kurioje yra gyvenvietė, nuolaidžiais šlaitais. Iš P pusės ją juosia melioracijos kanalas. R kalva siekia Jūros upę. Kalvos viršūnė yra 16 m virš jūros lygio. Jūros upės ir Nemuno santaka yra 4,9 m aukštyje nuo jūros lygio. 0,65 km į V nuo gyvenvietės yra Šereitlaukio kapinynas, vadinamas Milžinkapiu. 1,1 km į PV nuo Jūros ir Nemuno santakos bei 1,5 km į PV nuo gyvenvietės yra piliakalnis su šalia esančia senovės gyvenviete. Kitoje Jūros upės pusėje, 0,9 km nuo šios yra netyrinėta Vėžininkų gyvenvietė.

Gyvenvietė surasta 1988 m. Tuo metu gyvenvietė buvo suarta. Čia buvo Šereitlaukio kaimo gyventojų daržai. Daržovėmis apsodintame lauke surinkta daug lipdytos keramikos, akmeninių trintuvų, gyvulių kaulų. Paviršiuje žemė tamsiai juoda, visur matėsi degėsiai ir molio tinko gabalai. Keliose vietose galima buvo išskirti net pastatų vietas. Į PV nuo gyvenvietės gyvenanti A. Survilienė taip pat buvo radusi trintuvų, kuriuos ji vadino „akmeniniais patrankos sviediniais“. Be to, ji pasakojo, kad buvo randama puodų šukių ir monetų. Vietiniai žmonės kalną vadina Sidabriniu. Apie jį yra užrašyta keletas padavimų. Pasakojama, kad čia stovėjo stipri pilis, o joje gyveno valdovas, kuris visas buvo pasipuošęs sidabru, net pentinai buvę sidabriniai. Kitas padavimas sako, kad ant šios kalvelės buvęs labai didelis akmuo, prie kurio buvo deginamos aukos, bet dvarininkas jį su-